

Атанас ДЕРМЕНДЖИЕВ (ВТУ „Св. св. Кирил и Методий”, България)

ИСТОРИКО-ГЕОГРАФСКИ ЦРИХИ ОТ БЪЛГАРО- РУМЪНСКИТЕ ЕНЕРГИЙНИ ОТНОШЕНИЯ

HISTORICAL AND GEOGRAPHICAL ASPECTS OF THE BULGARIAN-ROMANIAN ENERGY RELATIONS

Energetics is one of the bases for the development of the economy of the modern society. It is the “engine” of national and regional economy. Its rhythmical functioning has multi-diverse aspect – economic, social, demographic...

The actual relations among neighbouring countries suppose that a common strategy for future energy development should be built. Some of the opportunities for a multiplying effect following a common approach are suggested in this article. Their realization would station Romania and Bulgaria at a respectively independent energy area, which, observing European requirements would be an East European corrective.

The article positions the geo-energetic Balkan status quo, but suggests options for the optimisation of bilateral relations. They are connected with the overcoming of the mutual duplication of the degree of power supplying of the neighbouring territories, with the undeveloped infrastructure of the Danubian parts of the two countries, with the energy shortage of the adjacent regional units, with the discussed ecological problems, influencing the high-speed taking of management and economic decisions, with the direction of energy policy, which not always has a corresponding character.

The Balkan countries have been destined by fate to support each other. Our article is a small contribution in this direction.

Keywords: Balkan region, Bulgarian-Romanian energy relations, Romanian Danubian regions, ecological aspect of the problem, energy deficit, energy resources, underdevelopment of the infrastructure in the Danubian parts of both countries.

Енергийните въпроси заемат важно място в структурата на стопанството на всяка страна и във взаимоотношенията ѝ с нейните съседи. Важен елемент в икономогеографския анализ е производството и потреблението на енергоносители и електроенергия, което налага разработването на национални и регионални стратегии и прилагането на адекватна на държавните интереси енергийна политика. Това отнежда на енергетиката съществена роля в икономическия и политическия живот на регионите.

Особено актуален е този въпрос за страни като България и Румъния, чиито стопанства изпитват остра нужда от стабилизиране предвид прехода им

към нови икономически условия, партньори и пазари. Те са пряк корелат на съвременната социално-икономическа и геополитическа обстановка на Балканите, Европа и света.

Посоката и интензитетът на енергийните отношения се определят от либерализацията на външната търговия на настоящия етап, което е приоритетно направление на икономическите реформи в двете страни. Те водят до намаляване номенклатурата на стоките, подлагани на количествени ограничения, между които попадат и част от държавните енергоресурси. Така например в Румъния в началото на прехода (1992 г.) 45% от стойностния обем на вноса бе напълно либерализиран, в т.ч. горивата, докато в износа този дял е само 7%.

Липсата на солиден исторически „стаж“ по отношение на енергийните въпроси между България и Румъния затруднява изработването на динамична и оптимално действаща съвместна политика, чието прилагане да доведе до разрешаване, ако не на генералните, то поне на текущите проблеми в тази област.

Прегледът на търговията на България с Румъния установява, че в исторически план тя се е развивала откъслечно, при това с дефицит. В периода 1919–1929 г. например, дефицитът е растял с всяка измината година – от 12 млн. лв в 1919 г. достига пасив от 564 млн. лв през 1929 г. (Кацаркова 1989: 180).

Това се дължи на вноса на големи количества нефт и нефтопродукти, които не са компенсирани с насрещен износ. През 1927–1931 г. по абсолютна стойност пасивът на България с Румъния е на второ място след този на Англия, но при още по-неблагоприятно съотношение между вноса и износа (Свраков 1932: 486).

Належащите нужди на България от нефтопродукти задържаха румънския внос на сравнително високо ниво в годините на икономическата криза от 1929–1933 г. Относителният дял на нефта и неговите производни в сумата на румънския внос в България се движи от 23,8% (1924) до 49,2% (1927 г.).

През 30-те години потребностите на стопанството от нефтопродукти се увеличиха, поради което делът им в 1938 г. достигна 93%. Румъния осигуряваше вече 90% от рафинирания нефт, 93% от бензина, 72% от минералните смазочни масла. За периода 1935–1939 г. тя бе единственият доставчик на суров нефт за България.

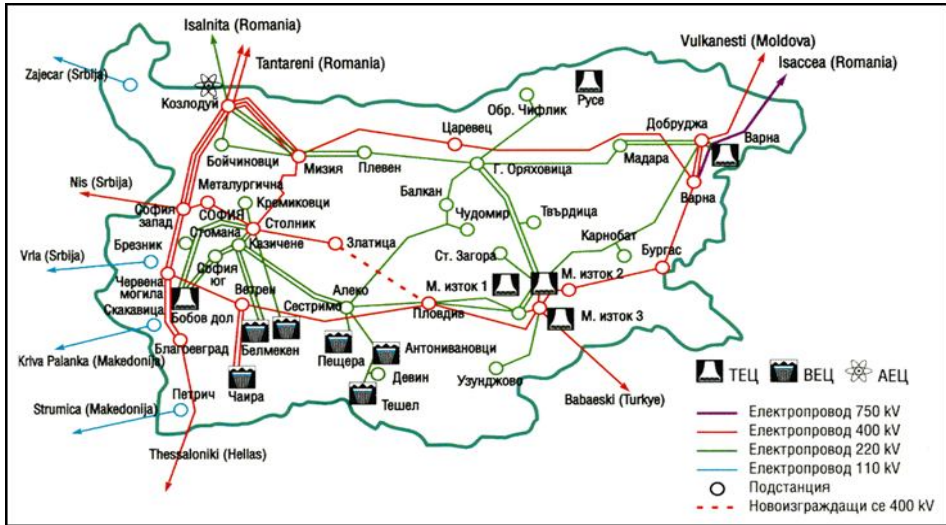
През 1940 и 1941 г. количеството на суровия и рафинирания нефт, както и на някои от неговите деривати намаля значително поради засиления износ за Германия. Но Румъния остана за България главния доставчик на нефтопродукти. На тях се падаха 70,8 % от сумата на вноса ѝ през 1940 г. и 72,9 % през 1941 г.

В междубалканската търговия Румъния бе по-активна като износител. Неин основен партньор беше Гърция, която през 1926–1929 г. пое средно 3,6% от сумата на нейния износ, а общо на румънските пазари в балканския регион

се падаха 6,31% от неговата сума. През 1927 г. стойността на доставените за балканските страни нефт и нефтопродукти достигна 1199 млн. леи, което съставлява 16% от общата сума на румънския износ.

Политическата и икономическата ориентация на България след втората световна война предопредели високия коефициент на импортна зависимост от бившия Съветски съюз. За това допринесе и степента на (не)осигуреност със собствени енергийни ресурси, която е обективна даденост, макар и твърде различна в териториален план.

Фиг. 1

Българо-румънската търговия в енергийната област се ограничи в рамките на внос на нефтени деривати (при това малък) и на индиректно участие на Румъния (тъй като през нейната територия преминават важни енергопроводи от Украйна за България) във формирането на енергийния и електроенергийния ѝ баланс.

Едва след 1989 г. се създадоха предпоставки за предприемане на съвместни действия за оползотворяването на хидротехническия, хидроенергийния и транспортния потенциал на р. Дунав, за активизиране на енергийните отношения между двете страни.

Въпреки това съществуват и ред затормозяващи процеса на интеграция фактори.

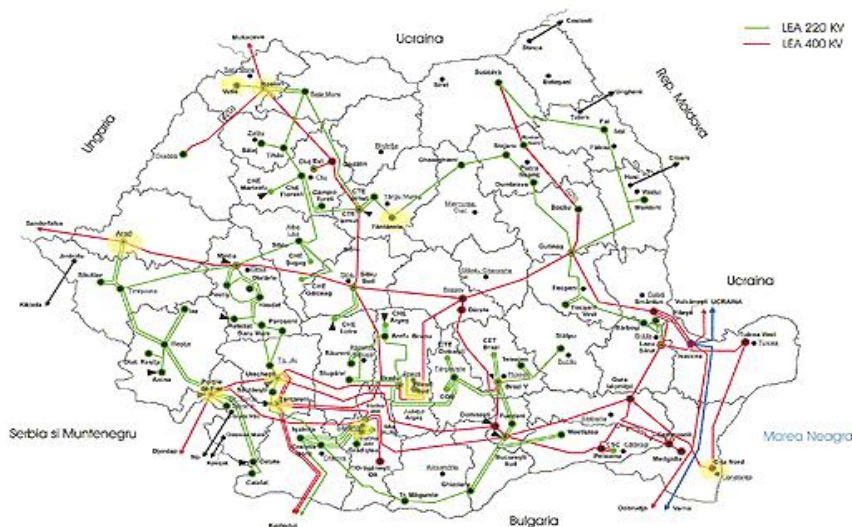
По-важните са:

1. Взаимно дублиране на степента на енергоснабденост в приграничните регионални единици. Между румънските придунавски окръзи с най-висок коефициент на енергосамоосигуреност е окръг Мехединц. От същия тип (високо производство – ниско потребление) е и окръг Долж, срещу който на българска

територия е АЕЦ „Козлодуй”, превърнала Северозападна България от енергодефицитна в електроотдаваща. Подобно дублиране на типовете регионални единици по степен на енергоснабденост е характерна за всички окръзи, респ. области, по течението на река Дунав. Това предопределя и приблизително еднаквата им стопанска специализация, свива възможностите за стопанско допълване, респективно за обмен на електроенергия и енергийни ресурси.

2. Недоразвитост на инфраструктурата в придунавската част на двете страни. Междудържавната електропреносна линия Крайова – Бойчиновци е единствената пряка линия за обмен на електроенергия. Преките транспортни връзки са затруднени от липсата на мостове над река Дунав. Тяхното изграждане няма само локално значение. Те ще активизират стопанската дейност между двете страни, тъй като ще се впишат в транспортната система на цяла Европа и ще предизвикат верижно доусъвършенстване (или ново изграждане) на транспортни отсечки, които ще формират меридионални транспортни коридори на Балканите. В този смисъл е вероятно пренасочване на енергийните потоци в Румъния в меридионално направление, с което ще се промени относителният дял на жп участъците в превоза на енергийни и други товари. Обменът на суровини и продукция, включително на енергийни ресурси между България и Румъния може да се засили след функционирането на Дунав мост 2 (Видин – Калафат), доусъвършенстването и реконструкцията на моста Русе – Гюргево и след активизирането на фериботните връзки между двете страни при Силистра – Кълъраш, Русе – Гюргево, Свищов – Бекет, Лом – Расту и пр.

Фиг. 2

3. Енергийният дефицит на придунавските регионални единици в България и Румъния. Той предполага предприемането на съвместни действия за подобряване на електроенергийните им баланси. Те са свързани с оптимално използване на водите на р. Дунав за хидротехнически и хидроенергийни нужди.

В условията на актуалния спор за бъдещето на атомната енергетика в региона в лицето на АЕЦ Белене повдигането на въпроса за нови живот на идеята хидротехнически комплекс „Никопол – Турну Мъгуреле“ може би звучи еретично. Но нека все пак открийм евентуалните резултати от нейното осъществяване: подобряване на навигационните условия; използване на хидротехническият потенциал на реката и създаване на реални предпоставки за корабоплаване по реките Вит, Искър, Олт и Жиу; изменение в конфигурацията на селищната мрежа; дислокация на производствени дейности (и) в контекста на речната система Рейн – Майн – Дунав. Влиянието на съоръжения от подобен ранг не може да се разглежда само на регионално ниво. Река Дунав притежава своя транспортна динамика, която в много случаи се регулира не само от технически дейности, но и от конюнктурни явления, засягащи международните отношения. В този смисъл подчертаваме стратегическата необходимост от целесъобразното използване на реката и предприемането на такива мерки, които не биха били в противоречие с икономическите и екологичните интереси на страните. Що се отнася до съвместния хидрообект „Железни врата“ между Румъния и Сърбия, то той има пряко отношение към България. Водохранилището с 2,4 млрд куб. м вода, отстоящо само на 17 км от страната ни, не е безопасно за България, както се смяташе при построяването му през 1964 г. При земетресение, военни действия и аварийно източване към българския участък на Дунав ще потекат допълнително хиляди куб. м в секунда. След 3,5 часа низината при Видин ще бъде залята. Предполагаемите денонощни колебания в нивото на реката от 30 см на практика са много по-големи – от 1 до 1,8 м. Над 80% от наносния материал остава във водохранилището, а чистата вода ерозира българския бряг. Това намалява възможностите на корабите да плават пълноценно, поради което е целесъобразно изготвянето на тристранно споразумение за използване на хидрокомплекса. Необходимостта от изграждане на самостоятелна предупредителна система за случай на аварийно източване, от нова топографска карта на Дунав и от организиране на тристранни измервания е реален факт, с който и Румъния, и Сърбия би трябвало да се съобразят.

4. Екологичният аспект на въпроса и свързания с него психологически момент. Това е една от най-съществените причини, затормозяваща българо-румънските енергийни отношения. Тя се прояви с голяма сила след изграждането на АЕЦ „Козлодуй“ и след многократните въздушни трансгранични замърсявания на Русе, Никопол, Силистра и Видин от румънските промишлени предприятия.

Взаимната подозрителност не позволи на двете страни да предприемат съвместни стъпки за изграждане и усъвършенстване на ядрени мощности, което би било от полза и за България, и за Румъния. Нещо повече, след аварията в Чернобил Румъния многократно предявяваше претенции към България за нанесени щети от атомната централа при Козлодуй. Нарушеният електроенергиен баланс на двете държави, отношението на чуждите кредитори и инвеститори и засилващата се активност на екологични и други организации доведоха да смекчаване на отношенията, дори до споразумения, предвиждащи взаимно информиране и съвместно участие в екологосъобразни дейности в енергийната област – изграждане на наземно базирани спътникови станции за информиране на съответните органи за възникнали аварийни ситуации, за измерване на радиоактивния фон и пр.

Нов момент в енергийните отношения между България и Румъния е разработването на българския участък на черноморския шелф с румънската нефтена платформа „Прометей“. Освен нея в шелфа на Черно море са базирани платформите „Глория“, „Хоризонт“, „Фортуна“, „Атлас“, „Юпитер“, „Сатурн“. Функционирането на „Прометей“ в българския участък срещу Шабла е свързано и с проблема за запазване на екоравновесието по крайбрежието, тъй като нефтените проучвания обхващат ивица от 35 км, а в нея са 20 % от черноморските плажове на България. Има също така значителни запаси от минерална вода, там се намират и уникалните Шабленско и Дуранкулашко езеро. Издадената наредба за забрана на геоложките проучвания в 200-метровата зона води до постигане на баланс между икономическото развитие и опазването на природата в държавната политика.

Анализът на факторите, оказващи въздействие върху енергийните отношения между България и Румъния все по-ярко изтъква необходимостта от насочване на географите към пълното разкриване на стопанските особености на придунавските териториални единици: към стопанската специализация (и стопански дефицит) на икономическите микрорайони и регионални единици от двете страни на реката, към степента на тяхната енергийна осигуреност и към възможността за междудържавен енергообмен и взаимодопълняемост на производствата им.

ЛИТЕРАТУРА

Деведжиев 1988: Деведжиев, М. Модулно развитие на железопътната мрежа в НР България. София.

Дерменджиев 1996: Дерменджиев, А. География на енергетиката в Румъния. В. Търново.

Кацаркова 1989: Кацаркова, В. Икономическите отношения на България с балканските държави в периода между двете световни войни (1919–1941). София.

Свраков 1932: Свраков, Г. Търговията ни с Румъния. – Сп. БИД, № 7.

Caloianu 1984: Caloianu, N., D. Alexandru. Geografia Romania. B.

Sandru 1978: Sandru, J. Roumania. Geografie economica. B.